

Dobos Csilla

Miskolci Egyetem BTK
Modern Filológiai Intézet
Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszék

Az inter- és az intralingvális ekvivalencia jellemzői a szakfordításban

<https://doi.org/10.48040/PL.2023.2.1>

Napjainkban az élet számos területén egyre nagyobb igény mutatkozik arra, hogy a szakemberek tudásának egy része meghatározott – egyszerű, de a szükségesnél nem egyszerűbb – nyelvi formában eljusson a nem szakemberekig, a laikusokig. A nemzetközi kommunikációs színtereken az interlingvális fordítás biztosítja a szakemberek közötti tudásmegosztást, míg az intralingvális fordítás a szakemberek és a laikusok közötti tudástranszfert teszi lehetővé. Eltérő funkciójukból és az eltérő kommunikációs szintérből adódóan a fordítás ezen két típusát eltérő ekvivalenciaviszonyok jellemzik. Ezért célszerű egy új terminus, nevezetesen az intralingvális fordítási ekvivalencia terminusának a bevezetése a fordítástudományba, illetve a szaknyelvkutatásba. A terminus által jelölt jelenség vizsgálható önmagában és a nyelvek közötti fordításra jellemző ekvivalenciaviszonyokkal összevetve is. Mindkét esetben egy sajátos, csak az intralingvális fordításokra jellemző ekvivalenciaértelmezés az eredmény. Tekintettel a környezetvédelemre, a járványokra, az energiafelhasználásra és egyéb, az egész társadalmat érintő problémákra, az intralingvális fordítási ekvivalencia tanulmányozása kiemelt feladat a 21. század első évtizedeiben, mivel mindazon kommunikációs színtereken, ahol nem tudóközösségen belüli információmegosztás történik, az intralingvális fordításnak meghatározó szerep jut a társadalom széles rétegeinek a tájékoztatásában, az üzenet hatékony továbbításában és a kommunikációs veszteségek minimalizálásában.

Kulcsszavak: *inter- és intralingvális fordítás, szakemberek, laikusok, intralingvális fordítási ekvivalencia, információmegosztás*

Bevezetés

Az elmúlt évtizedek társadalmi, gazdasági és geopolitikai változásai egyértelműen igazolták, hogy egyre nagyobb szükség van a tudománykommunikációra, vagyis – többek között – arra, hogy a szakemberek tudásuk egy részét közkinccsé tegyék, tehát olyan nyelvi formában jelenítsék meg, úgy fogalmazzák meg, hogy az a társadalom széles rétegei számára is befogadható, értelmezhető és érthető legyen. Az alábbiakban a tudásmegosztásnak arról az irányáról lesz szó, amely a tudósok szürkeállománya felől indul és a laikusok világa felé irányul, közvetítő (pl. intralingvális fordító) segítségével vagy anélkül. A közvetítők szerepét inter- és intralingvális fordítók, tolmácsok, újságírók, riporterek, szemlélők, bloggerek stb. tölthetik be, de fontos megjegyeznünk, hogy a 21. században ezt a feladatot egyre gyakrabban a tudósok, a kutatók vállalják magukra.

Amennyiben a nyelvi közvetítő szerepét ellátó személy nem az adott tudományterület kutatója, hanem például gazdasági újságíró, az ő szakmai tudásától és kommunikációs szándékától alapvetően függ a továbbított információ megbízhatósága és hitelessége. Ez utóbbi tényezőknek kulcsszerepe van a tudásmegosztás minőségében. Például a pandémia időszakában a laikusoknak számos információforrás állt a rendelkezésére, hogy tájékozódjanak a vírussal és a védekezéssel kapcsolatos kérdésekről, azonban a laikus nagyközönség tagjai rendszerint nem rendelkeztek azokkal a kompetenciákkal, amelyek segítettek volna a források megbízhatóságának és hitelességének a megítélésében. Ezért is született sok téves elmélet és még több téves döntés a Covid elleni védőoltás beadásával kapcsolatban. Ahhoz ugyanis, hogy a nem szakmabeliek, a nem professzionisták adekvát döntéseket tudjanak hozni az életüket vagy a társadalom életét érintő nagy horderejű (vagy akár jelentéktlenebb) kérdésekben, megbízható, hiteles és érthető információra van szükség (Dobos, 2018). Természetesen a

megbízhatóság, a hitelesség és az érthetőség még nem garantálja a helyes vagy helyesnek vélt reakciót, azonban megteremti a laikusok számára is a megfelelő válasz, cselekvés, reagálás vagy döntés alapjait és feltételeit.

Az intralingvális fordítás szerepe a tudásmegosztásban

Tudásmegosztás és tudománykommunikáció

Aczél Petra és Veszelszki Ágnes (2018) „*Egy új tudománykommunikációs modell szükségességéről. A sciXcom – modell*” című tanulmányukban axiómaként tekintenek az alábbi megállapításra: „... a tudománykommunikáció a tudomány szerves, valamennyi szintéren megnyilvánuló sajátja, amelynek sikere az akadémiai-szakmai és publikus sikert egyaránt szolgálja” (2018:6). A kommunikációs modell elnevezése (*sciXcom, science x communication, ejtsd: szixkom*) is ezt tükrözi: a tudománykommunikáció a tudományt egyrészt közvetíti, másrészt multiplikálja, terjeszti, vagyis megnöveli értékét és jelentőségét (Aczél–Veszelszki, 2018:6).

A tudásmegosztásnak azt a formáját, amely a tudomány képviselői és a laikusok világa között, a laikusok irányába valósul meg, a tudománykommunikáció egyik alapvető aspektusának tekintjük. A tudománykommunikáció átfogó értelmezése (vö. Aczél–Veszelszki, 2018:6) teljes mértékben megfelel a valóságnak, logikus és indokolt, azonban az intralingvális fordítás szempontjából egy szűkebb értelmezés a mérvadó. A tudománykommunikációnak az intralingvális fordítás és az intralingvális fordítási ekvivalencia szempontjából történő vizsgálata a tudománykommunikáció szinterei közül (vö.: „*valamennyi szintéren megnyilvánuló sajátja*”) a tudósok és a laikusok közötti kommunikációs színteret helyezi kutatásai fókuszába. Ez a színtér az egyik leggyakoribb: „*A tudománykommunikáció a nyilvános vagy közéleti kommunikáció egyik részterülete, amely tudományos témákban nyilvánul meg, és nagy többségében nem szakértőkből áll a célközönsége.*” (Aczél–Veszelszki, 2018:7)

A laikusok körében népszerűek az ún. „látható tudósok”, vagy más terminológiával „tudományos celebritások” (Aczél–Veszelszki, 2018:5–6), akik a közösségi média által a társadalom mindennapjainak a részeseivé váltak. Nem új jelenségről van szó, hiszen az érdeklődő és a tudomány iránt fogékony nagyközönség körében az elmúlt évszázadban is rendkívül népszerűek voltak az olyan tudósok és kutatók, mint például Öveges professzor (1895–1979) fizikus vagy Czeizel Endre (1935–2015) orvos, genetikus. A pandémia idején pedig olyan virológusok, biokémikusok és járványügyi szakemberek jelentek meg a laikus emberek életében és hétköznapijaiban, akikről korábban – feltételezhetően – nem is hallottak. Az energiaválság következtében szintén új szakemberekkel és új szakszavakkal ismerkedtek meg az átlagemberek a televízió műsoraiban vagy a különböző közösségi média felületeken, mert a házak szigetelése vagy a fűtési rendszerek korszerűsítése miatt fontossá vált számukra, hogy a szakemberek megosszák velük tudásukat és így ők is birtokában legyenek a megfelelő energiahatékonysági döntések meghozatalához szükséges releváns információknak. Az említett tudósok, kutatók és szakemberek közös ismérve, hogy mindannyian a tudománykommunikáció azon speciális kommunikációs színterén is szerepet vállalnak (vállaltak), ahol az üzenet célcsoportját a laikusok alkotják. A tudománykommunikáció kiemelt célja továbbá a tudományos *fake news*, a tudományosnak álcázott információk elleni küzdelem is. Az MTA 2022-ben indította el a négy évre szóló „*Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Programot*”, amelynek 4. alprogramja („Álhírek, áltudományos nézetek nyelvészeti azonosítása”) éppen ezzel a témával foglalkozik.¹

¹ https://mta.hu/mta_hirei/elindultak-az-akademia-nemzeti-programjai-112597

Fontos megjegyeznünk azt is, hogy a szakmai tartalom rendszerint nem teljes egészében, nem globálisan kerül megosztásra, hanem csak az adott helyzetben releváns mértékben és a célcsoport számára szükséges és indokolt minőségben, illetve mennyiségben. Ez pedig mindig az *itt és most* kérdése, vagyis az adott szituáció függvénye. Még nehezebb általánosságban válaszolni arra a kérdésre, hogy ki hoz, illetve ki hozhat döntést a fenti minőségi és mennyiségi paramétereiről. Amennyiben a kommunikáció- és a fordításelmélet szempontjából közelítjük meg a problémát, az intralingvális fordítási ekvivalencia nyújthat bizonyos támpontokat. Ezek a támpontok egyfajta gradualitást is megalapoznak.

A tudásmegosztást akadályozó tényezők

A tudásmegosztást számos tényező akadályozhatja. Ezek közé soroljuk például a szervezeti keretek (színterek) hiányát, a technikai és infokommunikációs akadályokat, a tudománykommunikációval szembeni negatív kutatói attitűdöt, esetlegesen a szándék hiányát vagy pozitív kutatói hozzáállás esetén az időhiányt és végül, de nem utolsósorban a kognitív különbségeket, valamint a nyelvi és terminológiai akadályokat. Az intralingvális fordítás ezen két utóbbi, tudásmegosztást akadályozó tényező áthidalásában nyújt hatékony segítséget.

Az inter- és az intralingvális fordítás egyaránt fontos szerepet játszik a tudásmegosztásban. Az azonos nyelvközösséghez tartozó tudósközösségen belül értelemszerűen nincs szükség semmilyen fordításra. A nemzetközi kommunikációs színtereken folyó, tudósközösségen belüli információmegosztást az interlingvális, a hazai kommunikációs színtereken folyó, azonos nyelvközösséghez tartozó tudósok és laikusok közötti tudástranszfert az intralingvális fordítás segíti. A hazai kommunikációs színtereken folyó, de idegen nyelvű forrásszövegre támaszkodó tudománykommunikációs közegben a tudósok és laikusok közötti tudástranszfer megvalósításához a fordítás mindkét típusára szükség van. Például a *Fungal Biology* tudományos folyóiratban megjelent „*Hyphal and mycelial consciousness: the concept of the fungal mind*”² című írást Werlein Anna biológus, mikológus „*Lehet-e tudatos a micélium?*”³ címmel fordította le inter- és intralingvális átalakítások segítségével (viszonylag) közérthető magyar nyelvre.

Örvendetes tény, hogy napjainkban egyre több pozitív példát látunk a tudománykommunikáció színtereinek bővülésére. A televízión, internetes portálokon és egyéb közösségi médiafelületeken kívül tanúi lehetünk a személyes jelenléte feltételező, nyilvános tudománykommunikációs formák elterjedésének is. Ilyen, egyre népszerűbb, a tudomány és a társadalom közötti kommunikációt biztosító színterek például a TudásPresszó⁴ (a Science Café-k mintájára), a TudásCseppek/TudományCseppek az óvodában⁵ (a Science for Kids mozgalom alapján), a Kutatók Éjszakája rendezvények, a Magyar Tudomány Ünnepe⁶ (MTÜ) rendezvénysorozat, a Mindentudás Egyetemei, a szabadegyetemek, a harmadik kor egyetemei, a senior akadémiák és a betegakadémiák. A felsorolt színterek közös jellemzője, hogy a tudomány, a kommunikáció és a társadalom metszéspontjában működnek, közös céljuk a tudományról szóló közérthető diskurzus, közös mottójuk pedig: Egyszerűen, de a szükségesnél nem egyszerűbben⁷.

² *Fungal Biology*, Volume 125, Issue 4, April 2021, Pages 257-259.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1878614621000246>

³ <https://elitmed.hu/ilam/gondolat/lehet-e-tudatos-a-micelium>

⁴ <http://tudaspresso.hu/>

⁵ <https://tudastars.hu/project/tudomanycseppek-az-ovodakban/>

⁶ <https://mta.hu/tudomanyunnep>

⁷ Einstein eredeti mondatának parafrázisa: „*Mindent a lehető legegyszerűbbé kell tenni. De attól nem egyszerűbbé.*” <https://quotepark.com/hu/idezetek/2090193-albert-einstein-mindent-a-lehető-legegyszerűbbé-kell-tenni-de-att/>

A tudósok és laikusok által kialakított tudománykommunikációs szinterek általános jellemzéséhez tartozik az a tény is, hogy a tudósok és a tudomány társadalmi elfogadottsága és népszerűsége, ha nem is a szükséges mértékben, de fokozatosan növekszik. Többek között ez is indokoltá teszi az intralingvális fordítási ekvivalencia elméleti, és ezzel párhuzamosan, illetve erre alapozva gyakorlatorientált vizsgálatát.

Az intralingvális fordítás mint a tudománykommunikáció egyik eszköze és a sciXcom-modell

A tudománykommunikáció multidiszciplináris kutatási terület, amelyben nívumként jelent meg a fordítástudomány és a fordítástechnika. Ezen két diszciplína, és kiemelten az intralingvális fordításra vonatkozó ismeretek azt hivatottak elősegíteni, hogy konkrét szövegek alapján elemezni tudjuk a szakemberek és a nem szakemberek közötti hatékony és eredményes kommunikáció fordításelméleti alapjait, fordítási módszereit, fordítástechnikai eljárásait és különböző nyelvi eszközeit, stratégiáit. Szerencsére a fordításelméleti keret és a gyakorlati háttér készen áll a kutatásokhoz, hiszen a múlt század közepe óta az interlingvális fordítás vizsgálata során hatalmas tudás halmozódott fel, amely eredményesen alkalmazható a tudománykommunikáció területén az intralingvális fordítás vizsgálatában és oktatásában is.

A tudománykommunikáció ugyanis egyfajta speciális kompetenciaegyüttesként is értelmezhető (Aczél–Veszelszki, 2018; Komár, 2020), amely tanítható és fejleszthető. Angolszász és német nyelvterületen a felsőfokú oktatási intézmények és a doktori iskolák régebbi tapasztalatokkal rendelkeznek ezen a területen, mint a hazai intézmények. Több angolszász egyetemen önálló szakként működik a *science communication*, Németországban pedig önálló intézetet hoztak létre a téma kutatására (Komár, 2020:91–92). A NaWik-ként (*Nationales Institut für Wissenschaftskommunikation*⁸) ismert, 2012-ben alapított szervezet különböző képzéseket kínál a tudománykommunikáció területén. Mottójuk: „*Tudomány. Érthetően.*” A *Wissenschaftskommunikation.de* internetes portál⁹ pedig folyamatosan tudósít a tudománykommunikáció területén megjelent legfrissebb hírekről, trendekről és témákról. Magyarországon jelenleg a Corvinus Egyetemen folyik tudománykommunikációs képzés, az ELTE TTK-n *Tudománykommunikáció a természettudományban* mesterszak¹⁰, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán *Tudománykommunikáció a természettudományban* szakirányú továbbképzés¹¹ működik, valamint a Semmelweis Egyetem *Egészség- és tudománykommunikáció*¹² címmel indít szabadon választható kurzust.

Aczél Petra és Veszelszki Ágnes a fentiekben már többször idézett tanulmányukban (2018) részletesen beszámolnak a Budapesti Corvinus Egyetemen működő *Tudománykommunikáció kutatócsoport* által kidolgozott sciXcom-modellről. A modell összegzi és logikus, jól tagolt, átlátható rendszerbe foglalja a tudománykommunikációs ismereteket és kompetenciákat, ezért biztos alapot kínál a tudománykommunikációs kompetenciafejlesztéshez és különböző szintű képzések kidolgozásához. A modell a tudománykommunikáció „közönségeként” hat célcsoportot határoz meg (tudományos, laikus, oktatási, befektetői, pályázatói közönség és adatbázisok). Az egyes célcsoportokhoz a szerzők további hat kategóriát rendelnek: altípusok, jellemző médiumok, kommunikációs szándék, kommunikációs tevékenység, kommunikációs készségek és képzési területek (Aczél–Veszelszki, 2018:13).

⁸ <https://www.nawik.de/ueber-nawik/>

⁹ [Wissenschaftskommunikation.de](https://www.wissenschaftskommunikation.de) – Ein Portal für all diejenigen, die Wissenschaft kommunizieren.

¹⁰ https://ttk.elte.hu/dstore/document/2030/tudkom_msc_levelezo_2013.pdf

¹¹ <http://sztekomm.hu/tudkomm/>

¹² <https://semmelweis.hu/innovacio/innovacionedzsmen/tudomanykommunikacio/>

A modell alapján a tudománykommunikátor – amennyiben célcsoportja a laikus közönség – a következő kommunikációs tevékenységeket végzi: „*ismeretterjesztő előadást tart, publicisztikát ír, blogot vezet, interjút ad, nyilatkozik, vitában vesz részt*” (Aczél–Veszelszki, 2018:13). Ezekhez a tevékenységekhez pedig az alábbi kommunikációs készségekre van szüksége: „*problémaérzékenység, figyelemfelhívás, meggyőzés, történetmesélés, szemléltetés, énbemutató, konfliktuskezelés*”. A tudománykommunikátor kommunikációs szándéka a modell szerint: „*A tudományos eredmények társadalmi problémákhoz kapcsolása: figyelemfelhívás, kritika vagy megoldáskeresés, a tudás – területi vagy saját – megosztása (közjó), szakmai közvitákban való részvétel (felelősségvállalás), a kutatás jelentőségének növelése (reprezentáció), énmárka, open access.*” (Aczél–Veszelszki, 2018:13).

Egyetértve a leírtakkal és elfogadva a modell egyes elemeinek relevanciáját, célszerűnek tartom a modell kiegészítését az intralingvális fordítási készségekkel, amelyek egyrészt hatékonyan járulnak hozzá a célcsoport befogadási erőfeszítésének optimalizálásához, másrészt elősegítik a kommunikációs szándék megvalósítását, a tudománykommunikációs tevékenység eredményes végzését.

Az intralingvális fordítási ekvivalencia

Néhány gondolat az intralingvális fordításról

Az intralingvális fordítás és az intralingvális fordítási ekvivalencia definiálása pontosan olyan nehéz feladat, mint az interlingvális fordítás és az interlingvális fordítási ekvivalencia meghatározása. Ezért indulunk ki a statisztikatudomány ismert aforizmájának parafrázisából, mely szerint „*alapjában minden definíció téves vagy rossz, de némelyik hasznos*”.¹³ Az alábbiakban tehát egy olyan, több ismérv felsorakoztatásából álló leírás következik, amely – remélhetően – „hasznos” és így alapokat, kiindulási és támpontokat kínál a további vizsgálódásokhoz.

- Nyelven belüli fordításkor a fordító az eredeti verbális jeleket ugyanannak a nyelvnek más verbális jeleivel fejezi ki (Jakobson, 1959:232–239).
- Nyelven belüli fordításkor ugyanaz a tartalom, ugyanazon a nyelven eltérő (más) nyelvi eszközökkel kerül kifejezésre (Eco, 2009; Heltai, 2011, 2014).
- A nyelven belüli fordítás magától értetődő, folytonos művelet, amelynek csak ritkán figyelünk a bonyolultságára és arra, hogy milyen fontos szerepet játszik a társadalomban (Steiner, 2005:27–29).
- Nyelven belüli fordításon azt a hermeneutikai (értelmezési, megértési és megértetési) fordítási folyamatot értjük, amelynek során az eredeti szöveget az eredeti szöveg szerzője vagy az intralingvális fordító különböző transzformációk révén célszöveggé alakítja át (Dobos, 2022a:247–262).
- A nyelven belüli fordítás egyfajta textuális fordítás (Torop, 1995), amely egy adott szöveg másik szöveggé történő alakítását jelenti ugyanazon a nyelven belül. A folyamat eredményeként szövegvariánsok jönnek létre (Lőrincz, 2014: 52).
- A nyelven belül fordítás a laikusokat mint célcsoportot érintő tudománykommunikációs forma egyik alapvető eszköze, amely segít áthidalni a tudósok és a laikusok világa közötti kognitív és kommunikációs szakadékot (Dobos, 2014a).

¹³ Az aforizma George Edward Pelham Box (1919-2013), a Wisconsin Egyetem statisztikaprofesszorának a nevéhez kötődik. Az eredeti aforizma: „Alapjában minden modell téves/rossz, de némelyik hasznos.”

- A szaknyelvről köznyelvre történő intralingvális fordítás során a bonyolult információt egyszerűen, „célcsoport-barát” nyelvi eszközök segítségével kell megfogalmazni (Dobos, 2022d:38–64).
- A nyelven belüli fordítás olyan intralingvális interpretáció, amelynek eszközei a szinonímia, definíció, parafrázis, összegzés, összefoglalás, kommentár, magyarázó széljegyzet, vulgarizálás (bonyolult információ egyszerű megfogalmazása), komplex derivátum, paródia (az interpretáció extrém formája), képzett szó, származékszó (Eco, 2000, 2009:284).
- A nyelven belüli fordítás eszközei az explicitáció, a pragmatikai körülírás, a pragmatikai adaptáció, a regiszterváltás, a stílusváltás és a műfajváltás (Dobos, 2014b, 2022e).
- Az intralingvális fordítást különböző regiszterváltási stratégiák jellemzik. Ilyen lexikai stratégiák például a szaknyelvekre jellemző formális jelleg csökkenése, a terminusok számának csökkenése, a szavak kifejezésekké történő átalakítása, a hiperonímák gyakori használata, a parafrázisok és az explicitáció (Hill-Madsen, 2015:85–105).
- A nyelven belüli fordítás olyan nyelven belüli értelmező nyelvhasználat, amely másodlagos (függő) kommunikációs helyzetre jellemző. Típusai a következők: irodalmi művek átdolgozása gyermekek számára, irodalmi művek átdolgozása nyelvet tanuló külföldiek számára, régi szövegek mai nyelvre történő fordítása, tudományos szövegek népszerű-tudományos átdolgozása, szakszövegek átfogalmazása laikusok számára (Heltai, 2011:112–114).
- A legtöbb tudós és kutató nehéz feladatnak tartja az intralingvális fordítást, vagyis azt, hogy kutatási területéről hétköznapi regiszterben írjon vagy beszéljen (Zethsen, 2007: 281, 2009:809, Muñoz-Miquei, 2012:202–203).
- A nyelven belüli fordítás során használt átalakítások a szöveg makro- és mikroszintjét egyaránt érintik (Muñoz-Miquei, 2012:189–190).
- A szaknyelvről, például az egészségügyi szaknyelvről köznyelvre történő intralingvális fordítás során a kommunikációban résztvevők eltérő szakmai ismeretei miatt ún. szelekciós folyamatok figyelhetők meg, melynek során az intralingvális fordító a szöveg befogadójának szempontjából nem releváns vagy túl bonyolult információkat kihagyja a célszövegből. Ugyanakkor sor kerül a nehezen értelmezhető, de fontos fogalmak explikálására, hogy a szöveg érthető legyen a befogadók számára (Muñoz-Miquei, 2012).

Az intralingvális fordítás értelmezésének és ebből adódóan vizsgálatának különböző lehetőségei vannak. Az intralingvális fordítást vizsgálhatjuk (1) mint a civilizáció létének egyik feltételét, (2) mint a fordítás egyik típusát, (3) mint az interpretálás speciális esetét, (4) mint nyelven belüli értelmező nyelvhasználatot, (5) mint nyelven belüli függő (másodlagos) szövegalkotást, (6) mint sajátos ekvivalenciaviszonyt, (7) mint több irányban megvalósuló egynyelvű kommunikációs folyamatot, (8) mint a műszaki dokumentáció készítési folyamatára jellemző nyelven belüli szakfordítás, (9) mint a tudománykommunikáció és a tudásmegosztás egyik alapvető eszközét, (10) mint nyelvi átfordítást adott tudományterületeken, (11) mint oktatási módszert, (12) mint a transzformációs fordítási modell egyik eljárási elemét és még hosszan folytathatnánk a sort (Dobos, 2022c: 38–61).

Az intralingvális fordítás típusainak egyik lehetséges csoportosítása

Az intralingvális fordítás többféle szempont szerint csoportosítható, jelen tanulmányban abból a klasszifikációból indulunk ki, amelyik az eredeti szöveg(ek) átalakításának a mértékét tekinti alapul (Dobos, 2014b:61–75). Ennek megfelelően megkülönböztetünk (1) lokális intralingvális fordítást, amikor az átalakítás az eredeti szövegnek csak meghatározott részeit,

például a terminológiát vagy bonyolultabb szókapcsolatokat, reáliákat stb. érinti. Ebben az esetben nem beszélhetünk célszövegről, mivel a nyelven belüli fordítás az eredeti szövegen belül, annak kereteiben és struktúrájában történik. A (2) globális intralingvális fordításkor az átalakítás az egész szöveget érinti, ezért itt másodlagos (függő) szövegalkotásról van szó. A harmadik típus (3) az általános intralingvális fordítás, amely több eredeti szöveget is érint, melyek alapján létrejön egyetlen másodlagos célszöveg. A második és a harmadik típusú intralingvális fordítás egyik sajátossága (de nem feltétele) az inter- és az intralingvális fordítás együttes jelenléte. Az alábbiakban egy-egy példa szemlélteti a bemutatott három intralingvális fordítási típust.

Lokális intralingvális fordítás

A lokális intralingvális fordítás esetében összetett jelentésű szavak, szakszavak, terminusok, rövidítések, mértékegységek, tudományos szóhasználatra jellemző szókapcsolatok és többszörösen összetett mondatok formájában megfogalmazott, bonyolult információ kerül lefordításra az eredeti szövegen belül. A szaknyelvi regiszterről köznyelvre történő intralingvális fordítás a leggyakrabban szinonimák, parafrázisok, definíciók, összegzések, összefoglalások, kommentárok vagy magyarázatok segítségével valósul meg.

A magyarázattal történő intralingvális fordítás egyik kiváló példája a pandémia időszakában jelent meg a *National Geographic* folyóirat 2021. februári számában egy, a vírusok birodalmáról szóló cikkben. A vírusok méretével kapcsolatos információt, nevezetesen azt, hogy egy Zika vírus mérete 50 nm (nanométer), a szerző, aki egyben az intralingvális fordítást végezte, a következő módon oldotta meg: „*A pontban ennek a mondatnak a végén kb. 55 millió Zika vírus férne el.*” (Quammen, 2021:76–104). Szintén jól illusztrálja a lokális intralingvális fordítást a zárójelben található magyarázat: *Légy olyan, mint egy proton! (Légy pozitív!)*.

Globális intralingvális fordítás

A globális inter- és intralingvális fordítás egyik nagyon jó példája az ún. szemlézés, más kifejezéssel az ún. szaklapszemle, amikor egy szakember ismerteti egy idegen nyelvű tudományos cikk tartalmát magyar nyelven. Erre példa Dr. Kazai Anita orvos, egészségügyi újságíró cikke, amely „*A depresszió szerotoninelméletét nem támasztják alá bizonyítékok*” címmel 2022 szeptemberében jelent meg az eLitMed.hu oldalon az „*Idegtudományok*” rovatban.¹⁴ Az orvos-fordító szemléje, vagyis inter- és intralingvális fordítás eredményeként létrehozott másodlagos szövege a „*The serotonin theory of depression: a systematic umbrella review of the evidence*” című tudományos cikk alapján született, amely a világ tíz, vezető pszichiátriai folyóirata között szereplő *Molecular Psychiatry* folyóiratban jelent meg 2022 szeptemberében.¹⁵ A célszöveg magyar nyelvű és (többé-kevésbé) közérthető.

Az inter- és intralingvális fordító, aki általában egy személy, ilyenkor egyfajta összegző fordítást végez, ami két-három hermeneutikai útvonalon valósulhat meg. Az egyik változat szerint a fordító lefordítja idegen nyelvről magyarra a teljes szakcikket, majd egy, az előzőtől teljesen eltérő, laikus közönség számára készít a magyar nyelvű tudományos cikk alapján egy nyelven belüli, regiszterváltással jellemezhető fordítást. Mivel az idegen nyelvű szakcikkek szemlézését jellemzően egy személy végzi, gyakran előfordul, hogy az interlingvális fordítás csak a fordító szürkeállományában létezik, papíron csak a rövidített és egyszerűsített magyar nyelvű változat lát napvilágot. A harmadik lehetőséget képviseli az a megoldás, amikor az idegen nyelvű szakszöveget nyelven belüli fordítással idegen nyelven is megjelentetik. Ekkor

¹⁴ <https://elitmed.hu/ilam/idegtudomanyok/a-depresszio-szerotoninelmeletet-nem-tamasztjak-ala-bizonyitek>

¹⁵ Moncrieff, J. et al. (2022): *The serotonin theory of depression: a systematic umbrella review of the evidence*, *Molecular Psychiatry* <https://www.nature.com/articles/s41380-022-01661-0?s=08>

a magyar fordító két utat választhat: lefordíthatja magyar nyelvre a már idegen nyelven intralingvális fordítással átdolgozott másodlagos szövegváltozatot, vagy az eredeti, idegen nyelvű cikk alapján készít egy inter- és intralingvális fordítást is magában foglaló újabb változatot. Kellő információ és hivatkozás hiányában olykor csak feltételezni lehet, hogy egy adott szakmai szaklapszemlét melyik módszer segítségével készítették el.

A globális intralingvális fordítás kiváló példája továbbá az ún. KÉK (könnyen érthető kommunikációs) regiszterbe történő fordítás is (vö. Dobos, 2022b:67–83).

Általános intralingvális fordítás

Napjainkban az általános intralingvális fordításnak a nyelv- és fordítástudományon messze túlmutató szerep jut. A nyelven belüli fordítás másik két típusának is kiemelkedő a jelentősége a generációktól örökölt és az aktuális szakmai tudás továbbadásában, illetve megosztásában, azonban az általános intralingvális fordítás átfogóbb alapra épül: olykor könyvek és szakcikk, tanulmányok tucatjai, és nem túlzás azt állítani, százai képezik az eredeti szövegek halmazát. Elsősorban az intralingvális fordítás ezen típusára vonatkozik George Steiner megállapítása is: „*Nem túlzás azt állítani, hogy a civilizáció azért létezik, mert megtanultunk nyelven belül fordítani.*” (Steiner, 2005:27–29) A járványügyi, a környezetvédelmi vagy az energetikai elvárások teljesítésekor a társadalom széles rétegei feltételezhetően csak abban az esetben tanúsítják a megfelelő magatartást, ha megfelelő információval rendelkeznek az adott társadalmi elvárásokkal és feladatokkal kapcsolatban. Kiváló példája az általános intralingvális fordításnak a „*Koronavírus kisokos*”,¹⁶ amelyet 2020-ban az MTA „*Hasznos tudnivalók a járvány idején, közérthetően – itt a koronavírus kisokos*” címmel az alábbiak szerint méltatott:

„Az új honlapot, mely rengeteg közérthető információt tartalmaz a vírus terjedéséről, a megbetegedés tüneteiről és kezeléséről, valamint a védekezés szabályairól, három kutató biológus készítette és frissíti, a tartalmat pedig egy aneszteziológus és egy pulmonológus szakorvos ellenőrzi folyamatosan.”¹⁷

Hasonlóan jól illusztrálja az általános intralingvális fordítás lényegét és társadalmi szerepét Philipp Dettmer¹⁸ „*Immune – A Journey into the Mysterious System That Keeps You Alive*” (Dettmer, 2021a) című könyve, amelynek deklarált célja, hogy az olvasó egy intellektuális kiránduláson vegyen részt az immunrendszer világában és közérthető nyelven tegyen szert tudásra. Dettmer, aki rajongott az immunológiáért és akit lenyűgözött ez a csodás rendszer, az egyetemi tanulmányai alatt, egy szemináriumi projekt kapcsán kezdte el gyűjteni szóban forgó könyvének eredeti szövegeit, vagyis immunológiai könyveket, tankönyveket, az immunológia oktatásához használt kurrens szakirodalmat, lektorált szakfolyóiratokat. Könyve számos tudós és kutató sok-sok szakszövegére, könyvére, cikkére, tanulmányára és kutatókkal folytatott beszélgetésekre épül. Így született meg számos különböző tudományos forrás alapján az „*Immune – A Journey into the Mysterious System That Keeps You Alive*” (Dettmer, 2021a) című könyv, amely már ugyanabban az évben – többek között – német (Dettmer, 2021b), a következő évben pedig magyar nyelvre is lefordításra került (Dettmer, 2022). A német és a magyar fordítás esetében az általános intralingvális fordítással készült angol eredeti mű interlingvális fordításáról van szó.

¹⁶ <https://koronavirus-kisokos.eu/>

¹⁷ https://mta.hu/tudomany_hirei/hasznos-tudnivalok-a-jarvany-idejen-kozerthetoen-itt-a-koronavirus-kisokos-110533

¹⁸ Philipp Dettmer olyan tudománykommunikátor, aki az élet komplex jelenségeinek magyarázatát az életcéljává fogadta és akinek az immunrendszerrel való foglalkozás egész életében sok örömet okozott, és élethosszig tartó hobbjá lett. Tíz éve alapította meg a „*Kurzgesagt*” – „*In a Nutshell*” (Dióhéjban) YouTube csatornát, amelynek 17 millió követője van, azonban az immunrendszer nem mutatható be egy pár perces videóban.

Könyvének előszavában a szerző érinti az intralingvális fordítás és az intralingvális fordítási ekvivalencia kérdéseit is. Megállapítja, hogy a tudósok és kutatók, akiknek végtelen hálával tartozunk tevékenységükért, sajnos „sokszor nem valami jól választanak nevet az általuk felfedezett dolgoknak, és a kívülállók számára érthetetlen nyelvezetet használnak, amikor azokról értekeznek” (Dettmer, 2021a:15). Az immunológia területén az olyan terminusok, mint például a *hisztokompatibilitás*, a *delta T-sejtek* vagy az *interferon-kappa* nem igazán teszik vonzóvá a laikus olvasó számára az immunológiai témájú könyveket, ugyanakkor egészségügyi és gazdasági szempontból is nagyon hasznos lenne, ha a társadalom széles rétegei rendelkeznének bizonyos szintű immunológiai ismeretekkel. Rendkívüli bonyolultsága miatt az immunrendszer fontosságát és működését azonban nagyon nehéz elmagyarázni a laikusoknak (Dettmer terminológiájával: a kívülállóknak). Philipp Dettmer a következő módon összegzi a nyelven belüli fordítás módszerét és az intralingvális fordítási ekvivalencia lényegét:

„Ha túl messzire megyünk az egyszerűsítésben, akkor megfosztjuk a tanulót az evolúció szépséges és csodálatos zsenialitásától, amely a szinte végtelen komplexitás révén harcol az élőlények legfontosabb problémáival. Ha viszont túl sok részletet érintünk, a követése nagyon gyorsan agyzsibbasztóvá válik. Az immunrendszer minden elemének felsorolása egyszerűen túl sok.” (Dettmer, 2021a:15–16)

A fenti idézetben Dettmer megfogalmazta az intralingvális fordító egyik alapvető dilemmáját: Mennyit és milyen minőségben? A kérdés tehát az, hogy az eredeti szövegekből mennyi kerüljön a célszövegbe és milyen absztrakciós szinten. A könyv bevezetésében leírtak alapján az alábbi válaszokat, illetve elveket lehet megfogalmazni (vö. Dettmer, 2021a:16):

1. Nagyon óvatosan kell lavírozni a mennyiségi és minőségi lehetőségek határain belül.
2. Emberi nyelven kell írni.
3. Csak akkor szabad bonyolult szakkifejezéseket használni, ha feltétlenül szükséges.
4. Ha lehetséges, le kell egyszerűsíteni az összetett folyamatokat és bonyolult kölcsönhatásokat.
5. A tudományos ismeretekhez olyan hűnek kell maradni, amennyire csak lehetséges.
6. Nem baj, ha az egyes fejezetek bonyolultsága váltakozó.
7. Rendszeresen össze kell foglalni az addigi információkat.
8. Az a cél, hogy mindenki megértse, közben szórakozzon és valami hasznosat tanuljon is.

A lokális és a globális intralingvális fordítás a nyelven belüli tipikus átalakítási folyamat, míg az általános intralingvális fordítás nem sorolható a prototipikus nyelven belüli fordításokhoz.

Az intralingvális fordítási ekvivalencia jellemzői

A Dettmer által felvetett kérdés ma is a tudománykommunikáció és az intralingvális fordítás egyik fontos problémája. Vajon a szakemberek „mit” és „hogyan” ismertessenek meg tudományos eredményeik tárházából a laikusokkal? A „mit” kérdésre adandó válasz szétfeszíti jelen tanulmány kereteit, a „hogyan” vonatkozásában a választ a szakszerűség és a közérthetőség dichotóm relációja képezi. Ennek értelmében a tudósnak az a feladata, hogy diskurzus- és szövegszintű, valamint szintaktikai, morfoszintaktikai, lexikai, továbbá szemantikai és pragmatikai intralingvális fordítási eljárásokkal (pl. az egész üzenet megértése szempontjából kevésbé fontos információk kihagyása, terminológiai magyarázatok betoldása, metainformációs elemek betoldása, jelentésbővítés, teljes átalakítás stb.) elmagyarázza és érthetővé tegye a releváns információkat úgy, hogy az eredeti szöveg(ek) és a célszöveg között létrehozzon egyfajta speciális tartalmi ekvivalenciát. Ennek az a feltétele, hogy a tudós kutatási eredményeinek és a laikus által kódolt üzenet tartalmának – eltérő absztrakciós szinten és eltérő nyelvi formában, de – ugyanarra az entitásra kell vonatkoznia. (Dobos, 2022d) A tapasztalat

azt mutatja, hogy ezen feladat intuitív módon is teljesíthető, azonban a kommunikáció- és fordításelméleti ismeretek és kompetenciák elősegítik a tudásmegosztás eredményességét.

Az ekvivalencia nem a prototipikus interlingvális fordításra jellemző „privilegium”, hanem minden típusú fordítás sajátja. Az ekvivalencia értelmezése és definiálása a különböző fordítási típusok esetében többféle lehet, többek között azok eltérő céljai és funkciói miatt. Az intralingvális fordítási ekvivalenciát például értelmezhetjük a referenciális ekvivalencia (Klaudy, 2018:65) abszolút primátusát tükröző egyenértékűségi viszonyrendszerként, illetve a szövegek közötti egyéb ekvivalenciaviszonyok sajátos és specifikus megvalósulásaként.

Az intralingvális fordítási ekvivalencia egyik fő jellemzője a gradualitás (Dobos, 2023). Az egyes ekvivalenciatípusokban megfigyelhető gradualitás miatt nem mondhatjuk például, hogy a műfaji ekvivalencia terén egy adott (eredeti) szöveg és az intralingvális fordítással készült célszöveg egyenértékű, mivel a többi ekvivalenciatípusnál (az intralingvális fordítás jellegéből adódóan) tapasztalható gradualitás lehetetlenné teszi – még a legtöbb műfaji sajátosság megőrzése mellett is – a „teljes” műfaji ekvivalenciát. Több célszövegvariáns esetében pedig csak annyit állíthatunk, hogy például az első szövegvariáns nagyobb mértékű ekvivalenciát mutat, mint a második célszövegvariáns. Ebből következik és ezzel összefüggésben létezik az intralingvális fordítási ekvivalencia további sajátossága: a komplexitás (Dobos, 2023). Az inter- és az intralingvális fordítási ekvivalencia egyaránt a különböző ekvivalenciatípusok megvalósulásának komplexitásában minősíthető és értékelhető. A prototipikus interlingvális fordítási folyamatban a fordító az összes ekvivalenciaviszony lehető legtökéletesebb megvalósítására törekszik, míg az intralingvális fordítási folyamatban az ekvivalenciával szemben támasztott elvárások ettől teljesen eltérőek.

A háromféle egyenértékűségi viszonyt (referenciális, kontextuális és funkcionális) magában foglaló kommunikatív ekvivalencia létrehozásakor alapvető követelmény, hogy a célnyelvi szöveg a lehető legnagyobb mértékben hasonlítson az eredetire (Klaudy, 2018:65). A referenciális egyenértékűségi viszony, vagyis az, hogy a célszöveg a valóságnak ugyanazon szeletére, tényeire, eseményeire, jelenségeire vonatkozzon, mint az eredeti szöveg, mindkét fordítási típus közös jellemzője. A kontextuális egyenértékűségi viszony, vagyis az, hogy a célszöveg mondatai ugyanolyan helyet foglalnak el a célszöveg egészében, mint amelyet az eredeti szöveg mondatai foglalnak el az eredeti szöveg egészében (Klaudy, 2018:65), az intralingvális fordításra nem jellemző. Nem jellemző továbbá az intralingvális fordításra a funkcionális egyenértékűségi viszony sem, vagyis az, hogy a célszöveg ugyanazt az informatív, érzelemfelkeltő, felhívó stb. szerepet töltsse be a célcsoport körében, mint amilyen szerepet az eredeti szöveg betöltött az eredeti olvasók körében (Klaudy, 2018:65). Itt éppen ettől eltérő célokról beszélhetünk: az intralingvális fordítás funkciója és rendeltetése legtöbbször az eredeti szöveg alapvető tulajdonságainak az átalakítása.

Fontos célkitűzés lehet a célszöveg befogadásához, értelmezéséhez és megértéséhez szükséges feldolgozási erőfeszítés módosítása. A szakember–laikus kommunikációban a módosítás mindig a feldolgozási erőfeszítés csökkentését jelenti. Ennek érdekében módosításra kerül(het) az eredeti szöveg absztrakciós szintje, regisztere, terminológiai sűrűsége, műfaja, terjedelme, stílusa, hatása vagy funkciója. Mindez átalakítja azt is, hogy a másodlagos szöveg milyen mértékben függ az eredetitől. Amennyiben a szövegek közötti függőség minimalizálódik vagy megszűnik, ezzel párhuzamosan minimalizálódik vagy megszűnik a referenciális kapcsolat is, és így már nem beszélhetünk másodlagos szövegalkotásról, végső soron nem beszélhetünk fordításról sem. Vagyis az átalakítások és módosítások komplex rendszerben, graduálisan, de egy bizonyos határt (gradualitási szintet) nem átlépve végezhetők el. Az alábbi példákat ezért inkább szórakoztató nyelvi és irodalmi játéknak tartjuk, illetve az intralingvális fordítás periférikus (a prototipikustól nagyon távol eső) jelenségeihez sorolhatjuk:

- Arany János: *Toldi* → Tudatos gondatlansággal elkövetett emberölés büntette (Szabó, 2010b:27);
- Dosztojevszkij: *Bűn és bűnhődés* → Raszkolnyikov bűnös aljas indokból, előre kitervelt módon, több emberen elkövetett emberölés büntetésében (Szabó, 2010b:27);

Ide tartozik Dragomán György népszerű zanzajátéka¹⁹ is, amelyben ismert regények tartalmát kell megfogalmazni hat szóban:

- James Joyce: *Iffjúkori önarckép* → Vívódik-töpreng, vívódik-töpreng, innen el kell menni;
- Szabó Magda: *Abigél* → Engedetlen kislány megmentője a rejtőzködő kerti szobor;
- Hemingway: *Az öreg halász és a tenger* → Múltan merengő pecás nagy halat fog;
- Krúdy Gyula: *Szindbád* → Nagyokat eszik a múltjába utazó hajós

Érdekes megjegyezni, hogy itt is találunk szövegvariánsokat:

Dosztojevszkij: *Bűn és bűnhődés*

- Gyilkosság után rengeteg beszélgetés, megvilágosodás Szibériában;
- Öregasszony meggyilkolása után büntudattól megtévelyedő szerencsétlen.

Gárdonyi Géza: *Egri csillagok*

- Félszemű drámája gyűrűjével egy várostrom árnyékában;
- Magyar hős török gyűrűt cserél gyermekre.

A különböző ekvivalencia típusok komplex rendszerének a középpontjában elhelyezkedő – a fordítás és a függő szövegalkotás tényét megalapozó és igazoló – referenciális ekvivalenciát is a gradualitás jellemzi, ezért különböző szintjei vannak. Ahogyan már említettük, a legmagasabb szintű referenciális egyenértékűség a prototipikus interlingvális fordításra jellemző, ahol ez alapvető és szigorú követelmény. A referenciális egyenértékűség feltétele az intralingvális fordításnak is, azonban a követelmények itt „lazábbak”, a gradualitási szintek „alacsonyabbak”. Ennek megfelelően a tudománykommunikáció tudós és laikus által kialakított színterén a célszöveg gyakran rövidebb az eredetnél, a célszövegben csökken a terminológiai sűrűség, ezzel együtt az absztrakciós szint, módosul a stílus, átalakulnak a műfaji sajátosságok stb. A nyelven belüli átalakítások célja az említett színterén a kommunikációs szándék felismerésének megkönnyítése, a befogadási erőfeszítés csökkentése, végső soron az információ értelmezése és megértése.

Kiváló példa az elmondottakra a *Gyermekek jogairól szóló egyezmény* (UN Convention on the Rights of the Child, CRC 1989²⁰) angolról magyarra történő interlingvális fordítása (Egyezmény: 1991. évi LXIV. tv.²¹), ahol a fordítók a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg közötti lehető legteljesebb ekvivalencia elérésére törekedtek, amely az összes ekvivalencia típusra vonatkozik. Ugyanakkor a magyar nyelvű szöveg (Egyezmény: 1991. évi LXIV. tv.) intralingvális fordításának elkészítése során a fő cél a referenciális ekvivalencia optimális, a fordítás célját kiemelten szem előtt tartó megtartása mellett az egyéb ekvivalenciatípusok területén a megfelelő gradualitási szint elérése volt. Amikor a törvény szövegét különböző életkorú gyermekek számára fordították le,²² a gradualitási szint (a fokozatosságon alapuló folyamat szintjei) a gyermekek életkorával párhuzamosan csökkent (Dobos, 2022e).

¹⁹ <http://gyorgydragoman.com/?p=1704>

²⁰ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.tv>

²¹ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.tv>

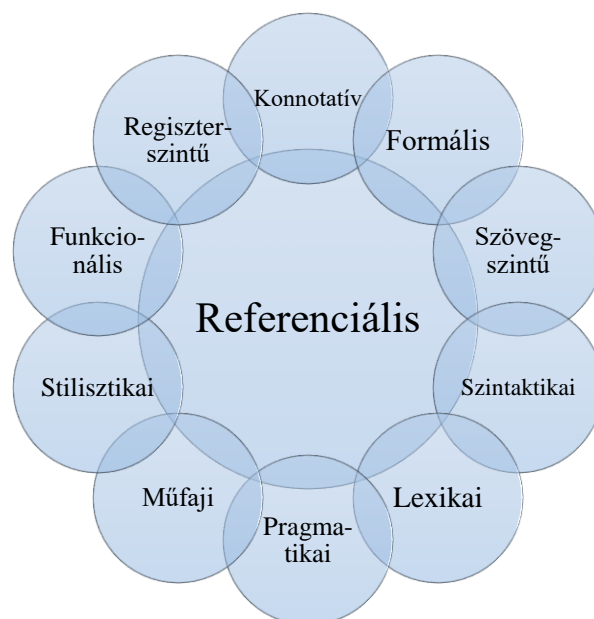
²² <https://unicef.hu/gyermekjogok>, https://www.nkp.hu/tankonyv/etika_6_nat2020/lecke_04_009
file:///C:/Users/dobos/Downloads/gyermekjogi-egyezmény-gyereknnyelven-2019.pdf

Amennyire a tudós–laikus tudománykommunikációs színtér jellemzői, azon belül kiemelten (1) a fordítás célja, (2) a célcsoport kognitív és kommunikációs ismeretei, valamint (3) a célcsoporttól elvárható optimális befogadási erőfeszítés lehetővé teszi, az intralingvális fordítók nagyon gyakran a „minimax elv” mentén alakítják át a szöveget és hozzák létre az intralingvális fordítási szövegvariánst. Ez az jelenti, hogy olyan fordítási stratégiákat és eljárásokat, valamint átváltási műveleteket alkalmaznak a fordítás során, amelyek a maximális kognitív és kommunikációs veszteségek minimalizálásával csökkentik a szándékolt és befogadott információ közötti különbséget. A Neumann János nevéhez köthető, általa pókerezés közben használt „minimax stratégia” (azt a lehetőséget kell választani, amely minimalizálja a maximális veszteséget) nemcsak a játékelméletben, hanem a döntéselméletben és számos más területen, köztük a fordításelméletben és fordítástechnikában is eredményesen alkalmazható. Sperber és Wilson (1986) mutatták ki, hogy a minimax elv az emberi kommunikáció új modelljét kínálja, Mérő László pedig (1996) a viselkedésbiológiai és a kommunikáció terén írta le rendkívül érdekesítő módon Neumann minimax elvének működését.

Az intralingvális fordítási ekvivalenciát tehát – egyik lehetséges és vélhetően „hasznos” definíciója alapján – egy olyan, több komponensből (ekvivalenciatípusból) álló komplex egyenértékűségi viszonyrendszerként értelmezhetjük (ld. 1. ábra), amelynek fő pillérét a referenciális ekvivalencia képezi. Az intralingvális fordítás esetében a referenciális ekvivalencia leginkább egy olyan, a kommunikációs színtér sajátosságaitól alapvetően függő, skálázható minőség, amely kisebb vagy nagyobb mértékben, de minden esetben jelen van.

Az intralingvális fordítási ekvivalenciát mint komplex egyenértékűségi viszonyrendszert több komponens (ekvivalenciatípus) alkotja, melyek száma és csoportosítása nem eleve meghatározott, hanem – szem előtt tartva a közöttük lévő rendkívül szoros kapcsolatot – az adott kutatás igényeihez igazítható. A fő pillér és a komponensek kapcsolatát, valamint a komponensek egymás közötti kapcsolatát kölcsönös függőségi viszony jellemzi. Az egyes alkotó komponenseket (ekvivalenciatípusokat) a gradualitás jellemzi. A gradualitási szintek egyes ekvivalenciatípusoknál számszerűsíthetők – például az eredeti és az intralingvális fordítással készült szövegvariánsok hosszúságának a szempontjából vagy a terminológiai sűrűség vonatkozásában –, azonban a legtöbb típus esetében elképzelhetetlen a matematikai megközelítés.

1. ábra. Intralingvális fordítási ekvivalencia modell

A statisztika területéről kölcsönzött, a fentiekben már említett aforizma értelmében „Alapjában minden modell téves vagy rossz, de némelyik hasznos.” Ezen megállapítás alól a szerző által (egyelőre kezdetleges formában felvázolt) intralingvális fordítási ekvivalencia modell sem kivétel, azonban talán hasznosnak bizonyul a további kutatásokhoz.

Összegzés

Az elért tudományos eredményeknek a tudomány világában történő publikálása mellett a tudománykommunikáció fontos célja a laikusok számára történő tudásmegosztás, vagyis a tudományos eredmények közvetítése, magyarázata, érthetővé tétele a nem szakemberek számára. „...a tudománykommunikáció szükségszerűen magában hordozza nemcsak a tudományos ismeretek megosztását, de intellektuális értelemben is elérhetővé, hozzáférhetővé teszi ezeket az ismereteket a nyilvánosság számára.” (Komár, 2020:87). Ezen célok megvalósításának egyik alapvető eszköze az intralingvális fordítás.

A cikkben a tudománykommunikáció, a szakemberek és a laikusok közötti tudásmegosztás, valamint az intralingvális fordítás, illetve az intralingvális fordítási ekvivalencia közötti összefüggések néhány aspektusa került bemutatásra. Ezek az alábbiakban összegezhetők:

- A tudománykommunikáció jelentősége egyre nagyobb a 21. század első évtizedeiben.
- A szakember-laikus tudománykommunikációs színtéren az információ továbbításának egyik fontos eszköze az intralingvális fordítás.
- Az intralingvális fordítás biztosítja a tudományos információ hatékony átadását, a szakemberek és laikusok közötti eredményes kommunikációt, a tudásmegosztás során keletkező veszteségek minimalizálását.
- Az intralingvális fordítás kutatása multidiszciplináris keretben valósítható meg, a kutatás egyik szilárd alapja a fordításelmélet és a fordítástechnika.
- Célszerű az intralingvális fordítási típusoknak és a nyelvi szinteknek megfelelően összegezni a legjobb fordítói stratégiákat és eljárásokat, feltérképezni a leghatékonyabban alkalmazható intralingvális átváltási műveleteket.
- A tudásmegosztás és az intralingvális fordítás vizsgálatának kulcskérdése az intralingvális fordítási ekvivalencia komplexitása és gradualitása.

Hivatkozások

- Aczél, P. – Veszelszki, Á. (2018): Egy új tudománykommunikációs modell szükségességéről. A sciXcom – modell. *JEL-KÉP: Kommunikáció, közvélemény, média*. 2018/4. 5–18. Online elérhető: http://communicatio.hu/jelkep/2018/4/JelKep_2018_4_Aczel_Petra__Veszelszki_Agnes.pdf. <https://doi.org/10.20520/JEL-KEP.2018.4.5>
- Dobos, Cs. (2014a): *Nyelv és jog*. Miskolci Egyetemi Kiadó: Miskolc
- Dobos, Cs. (2014b): A nyelven belüli fordítás különböző típusai. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*. VIII/2. 61–75.
- Dobos, Cs. (2018): Érthetőség, közérthetőség és intralingvális fordítás. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*. XII/1. 86–101.
- Dobos, Cs. (2022a): Néhány gondolat a tudománykommunikáció és az intralingvális fordítás összefüggéseiről. *Szellem és tudomány* 13/3-4. 247–262.
- Dobos, Cs. (2022b): A könnyen érthető kommunikáció mint a globális intra-lingvális fordítás egyik sajátos típusa. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Philosophica* 26/3. 67–83.
- Dobos, Cs. (2022c): Az intralingvális fordítás értelmezésének különböző lehetőségei. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*. 15/3. 38–61
- Dobos, Cs. (2022d): A szaknyelvről köznyelvre történő intralingvális fordítás szerepe a tudásmegosztásban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*. 15/2. 38–64

- Dobos, Cs. (2022e): Az intralingvális fordítások szerepe az interlingvális fordítás oktatásában. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*. 15/1. 188–210
- Dobos, Cs. (2023): Az intralingvális fordítás jogi aspektusa: Fordítástudományi szempontok a jogi-közigazgatási területen. *Glossa Iuridica*. 10/3. 105–132. <https://doi.org/10.55194/GI.2023.3.6>
- Eco, U. (2009): *Quasi dasselbe mit anderen Worten. Über das Übersetzen*. Deutscher Taschenbuch Verlag: München. Eco, U. (2000): *Experiences in translation*. University of Toronto Press: Toronto
- Hill-Madsen, A. (2015): Lexical Strategies in Intralingual Translation between Registers. *HERMES-Journal of Language and Communication in Business* 2015/54. 85–105. <https://doi.org/10.7146/hjlc.v27i54.22949>
- Heltai, P. (2011): Nyelven belüli fordítás. In: Gecső Tamás, Sárdi Csilla (szerk.) *Nyelvi funkciók – Stílus és kapcsolat*. Tinta Kiadó: Budapest 110–123.
- Heltai, P. (2014): *Mitől fordítás a fordítás? Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Eötvös József Könyvkiadó: Budapest 261–263.
- Jakobson, R. (1959): On Linguistic Aspects of Translation. In: Brower, R. A. (ed.) *On Translation*. Harvard University Press: Cambridge 232–239. Magyarul: Jakobson, R. (1986): Fordítás és nyelvészet. In: Bart, I. – Klaudy, K. (szerk.): *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó: Budapest
- Klaudy, K. (2018): *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Akadémiai Kiadó: Budapest. Online elérhető: <https://www.scribd.com/doc/79755312/Klaudy-Kinga-Bevezetes-a-forditas-elmeletebe>. <https://doi.org/10.1556/9789634541936>
- Komár, Z. (2020): *Tudománykommunikáció a doktori képzés hallgatóinak szemszögéből – avagy a tudománykommunikáció „elviselhetetlen könnyűsége”* *JEL-KÉP: Kommunikáció, közvélemény, média*. 2020/1. 85–102. <https://doi.org/10.20520/JEL-KEP.2020.1.85>
- Lőrincz, J. (2014): *Bábel tornya alatt. Kontrasztív nyelvészeti ismeretek*. 4 pont Nyomda: Eger
- Mérő, L. (1996): *Mindenki másképp egyforma*. Tericum: Budapest
- Muñoz-Miquei, A. (2012): *From the original article to the summary for patients: Reformulation procedures in intralingual translation*. Online elérhető: <https://lans-tts.uantwerpen.be/index.php/LANS-TTS/article/view/303/193>
- Sperber, D. Deirde, W. (1986): *Communication and cognition*. Basil Blackwell: Oxford.
- Steiner, G. (2005): *Bábel után. Nyelv és fordítás. I.* Corvina: Budapest
- Szabó, M. (2010): Nyelvi átfordítások a jogban. In: Szabó Miklós (szerk.) *Nyelvében a jog. Nyelvhasználat a jogi eljárásban*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 9–29.
- Torop, P. (1995): *Totalnij perevod*. Tartu University Press: Tartu
- Zethsen, K. K. (2007): Beyond translation proper: Extending the field of translation studies. *TTR: Traduction, Terminologie, Redaction*. 20(1), 281–308. <https://doi.org/10.7202/018506ar>
- Zethsen, K. K. (2009): Intralingual translation: An attempt at description. *Meta*. 54/4. 795–812. <https://doi.org/10.7202/038904ar>

Források

- Dettmer, P. (2021a): *Immune – A Journey into the Mysterious System That Keeps You Alive*. Penguin Random House: New York
- Dettmer, P. (2021b): *Immun. Alles über das faszinierende System, das uns am Leben hält*. Ullstein Buchverlage GmbH: Berlin
- Dettmer, P. (2022): *Immun. A rendszer, amely megóv minket*. Open Books: Budapest
- Quammen, D. (2021): Világformáló társbélőink, a vírusok. *Vírusok birodalma. National Geographic*. 2021. február. 76–104.